”De gode gamle dage”

- erindringer fra et husmandssted i Byrsted

Skrevet af Ole Færch, Aalborg

Når nogen siger ”I de gode gamle dage”, tænker jeg på den kommentar, min far altid gav, når han hørte dette udtryk: ”De skulle knageme have prøvet at opleve dem”. For ham var der ikke kun noget rosenrødt over de gode gamle dage, sådan som han oplevede det i sin barndom på husmandsstedet i Byrsted og som tjenestekarl i sin ungdom på egnens gårde. Tværtimod så var det en oplevelse af fattigdom og forhold, som er næsten ufattelige for mennesker i det moderne velfærds- og overflodssamfund, men dog kun ligger 80 år tilbage i tiden. Jeg skal her søge at fortælle nogle af hans oplevelser og erindringer, som jeg nedskrev dem i årene før han døde i 1997, suppleret med hvad hans ældre søster Andrea har fortalt. Min far, Hans Peter Olesen, er født 1905 i Byrsted i Veggerby sogn, som næstyngste i en søskendeflok på fem.

Hjemmet var et lille husmandssted på Harrildhusvej i Byrsted, hvor gartneriet Skovbo nu er. Det var et fattigt hjem, og når børnene kom hjem fra deres pladser, måtte de pænt aflevere lønnen. En vinter var der rødsygen i grisene, og så var der smalhans. De måtte leve af bare kartofler til middag og byggrød til aften. Fars bror Anders kom til at lide af vitaminmangel, så han købte på apoteket i Nibe en stor flaske torskelevertran, som han i løbet af kort tid drak direkte af flasken og fik det så også bedre. Der var meget stor forskel på folk dengang og næsten en slags krig mellem befolkningsgrupperne.

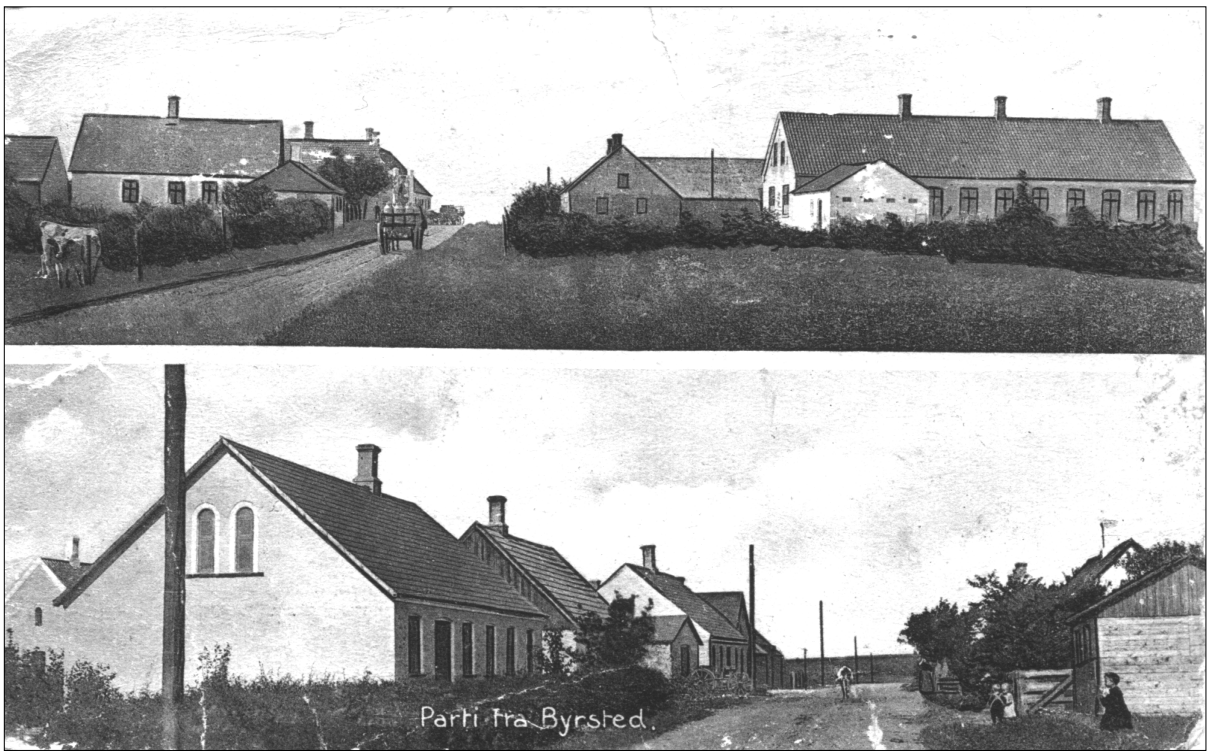

Partier fra Byrsted i begyndelsen af 1900-tallet

Kunne gårdmandssønnerne se deres snit til det, fangede de husmandssønnerne og bankede dem - og omvendt. Far fik engang inde i Byrsted fat i en gårdmandssøn, som længe havde været hans plageånd. Han fik ham smidt ned på jorden og bankede løs på hans hoved med en sten, indtil drengen fik sig revet løs. Det var hans held, ellers var han vist blevet ilde tilredt. Engang skulle far hente petroleum hos købmanden i Byrsted. Den blev hentet i en brun sten-tøjsdunk. Vi har den for øvrigt i mit hjem, og den lugter stadig af petroleum. Han kom ind og bestilte, hvad han skulle have. Da købmanden så, at det var en husmandssøn, lod han ham

vente. Lidt efter kom en gårdmand ind i forretningen, og begyndte at snakke med købmanden. Han lagde nu sin tykke mave op på disken, og snakkede løs med gårdmanden. Hele eftermiddagen og et stykke hen ad aftenen lod han drengen vente, mens han betjente andre kunder. Så kom hans far og hentede ham hjem. Efter den behandling lagde de deres handel hos en høker i Veggerby. Først da mange flere husmænd gjorde det samme, kunne de få en ordentlig behandling.

Vi har også fra fars hjem en blå stentøjsdunk. Den var altid fyldt op med brændevin, men var kun til gæster. Når køerne havde kælvet, fik de også brændevin og et stykke rugbrød. Familien kom sommetider til Nibe for at handle, mest hos købmand Krag. Børnene i Byrsted råbte "Tysker" efter far og hans broder Anders. Det var fordi deres bedstefar, smeden i Bradsted, Niels Olesen, i sine unge dage havde gået på valsen i både Tyskland og Østrig. I hjemmet havde de en mængde hængelåse, som han havde lavet. De mindste var ikke større end en femøre.

Noget af det første min far kunne huske at have oplevet, var udbruddet af første verdenskrig i 1914, som gjorde et stort indtryk. Far kom ud at tjene, da han var 9 år gammel. Han fik af den grund sin skolegang spredt, og gik i skole både i Byrsted, Simested og Suldrup. Hans første plads var ved Stoffer i Harrild. Det var en hård tørn for en lille knægt at være tjenestedreng. Engang blev han sendt ud at samle sten på en mark, der var så stor, at han næsten ikke kunne se til enden af den. Stenene lå tæt, og han blev efterhånden ked af det hårde arbejde, og løb hjem til Byrsted. Der fik han en honningmad at trøste sig på, men måtte så pænt følge med faderen tilbage og sige undskyld. Man stod tidligt op dengang. De blev vækket kl. 4, og når de havde malket, skulle de være ude af gården inden kl. 6! Far tjente bl.a. hos Stoffer i Harrild, på Risgård, på Abildgård, i Kalstrup, hos Fosma-Karl i Simested (Karl Christensen), i Sørup, i Gjelstrup mv. Den bedste plads havde han i Hyllested, hvor han var 2 år og han blev konfirmeret, mens han var der. I Sørup tjente han hos Ludvig Poulsen, som havde nogle begavede sønner. En blev præst, og en anden kom i boligministeriet, og var med til at lave den nye lejelov.

Engang, mens han var i Hyllested, havde gården besøg af en mand, som blev kaldt Båre Hans. Han var ungkarl og murer og ikke så lidt af en særling. Når han var ude på gårdene for at arbejde, blev han jo naturligvis budt ind i folkestuen, når de skulle spise. Så generede han sig ikke for at tage et stykke kød over på sin tallerken og lægge det tilbage igen, hvis han fik øje på noget bedre. Engang i Hyllested tog Båre Hans fejl af en kande sovs og en kande kærnemælkssuppe, som også stod på bordet, og hældte kærnemælkssuppen på sine kartofler. Det generede ham ikke, han spiste det, som det var. Båre Hans boede i Vegger i nærheden af morbror Annæus Færch, der solgte cykler og symaskiner og i øvrigt passede han el-værket.

Engang kom Annæus over til Båre Hans, der var ved at koge en høne. Den var smidt ned i gryden med fjer og indvolde, og kogt med det hele. Nu skulle han til at spise, og det gjorde han heller ikke noget større væsen ud af. Han havde bare skrabt fjer og skind lidt til side og nød hønen direkte fra gryden!

Mens far var på Abildgård, var han med til at tage 70 tønder land hede ind under ploven til korndyrkning. Der var virkelig forskel på folk dengang. Gårdmanden var helt enerådig. Var der nogen, der forslog noget, der kunne gøre arbejdet lettere, sagde han bare: "Sådan vil jeg nu have det. Når du får dit eget, kan du gøre som du vil". Nogle steder havde man det godt, andre steder måtte man tage det, som det kom. Maden var et kapitel for sig. Når der var sygdom i kalvene, blev de slagtede og serveret for karlene. Men kødet var mærkeligt "langt" i det. En af karlene lavede engang grin med det. Han løftede kødet helt op til loftet, uden at det slap tallerkenen, og sagde til en anden karl: "Nu træder du på det, og så løber jeg rundt om

laden". En anden gang var der fest på gården. Gæsterne kom kørende med hestespand, så gårdspladsen var helt fuld af de store vogne. Menuen var høns. Dem fik karlene dog ikke noget af før om mandagen. Så fik de alle hønsegumperne serveret på et stort fad. De lå der og strittede lige i vejret! Om julen havde man det godt. Fra juleaften til Hellig Tre Konger måtte man ikke lave andet end at passe dyrene, og alt hvad der kunne løbe rundt, f. eks. kværne, skulle stå stille.

De boede under fattige forhold, og sommetider kunne de ikke få varmen i de uopvarmede karlekamre om vinteren. Også det vidste de råd for - man løb blot en tur i sneen - så blev tæerne som glødende. Der var megen overtro. Bl.a. sagde man, at en plov ikke måtte blive stående ude om vinteren, så blev den ubrugelig. Man tog varsler om vejret. Sang lærkerne før fastelavn, ville de tie lige så mange uger efter, som de havde sunget i dage før, fordi der ville blive vinter igen. Hvis kragerne samlede sig i store flokke, ville det blive hård vinter. Der var ikke mange fornøjelser ved siden af arbejdet og dem, der var, var små efter vore dages målestok. Om vinteren kunne karlene fx samles i laden sammen med karle fra andre gårde og bruge en søndag eftermiddag på at konkurrere om, hvem der stående i en balje kunne smide den største byrde op på ryggen. En anden fornøjelse var at gå til bal, bl.a. i Skal-pavillonen i Nibe og i pavillonen i Halkær skov. Herfra kunne man sejle til Sebbersund, hvor der var bal på kroen.

Far var soldat i 1925, og tjente inden da i Gjelstrup. Han lå ved 25. regiment og havde soldaternummer 1058. Kasernen var i den tidligere halmvarefabrik ved Kastetvej i Aalborg, og de var det første hold her. Skydebanen lå, hvor nu Skydebanevej ligger. Skydningen foregik ud over fjorden, og for at advare skibene blev der hejst en kurv. Soldaterne blev behandlet dårligt, og skældt ud med sprogets værste gloser. Der var mange befalingsmænd, nok en for hver 5-6 menige. I 1929 kom han til Fosma-Karl i Simested. Han hed egentlig Karl Christensen, men blev kaldt Fosma Karl, fordi han indledte alle sætninger med "For som A siger". Fos-ma-Karl var nabo til mors hjem, og ad den vej lærte han min mor, Johanne Færch at kende.

Farfar Hans Peter Olesen

Hjemmet på Harrildhusvej i Byrsted, formentlig i 1950'erne

Farfar, som også hed Hans Peter Olesen, er født 1871 i Byrsted og her døde han i 1941, søn af Niels Olesen og hustru Johanne Marie Hansen. Niels Olesen var fra Højen ved Vejle, og da der med Grundloven i 1849 kom næringsfrihed, brød han op og kom først til Sønderholm, men slog sig så ned som smed i Bradsted. Farfar var gift med Else Marie Andersen født i Rold 1870, død 1931 i Byrsted. Farfar havde det lille husmandssted, hvor min far er født, matr. nr. 6, på Harrildhusvej i Byrsted. Ejendommen var kun på 5 tdr. land, og var fæstet på 99 år fra Lars Peter Winthers gård i Byrsted. Da fæstet udløb først i 1930'erne, købte han ejendommen for 4000 kr. De 5 tdr. land var egentlig for lidt til at leve på, men ved stor flid og opfindsomhed klarede de sig alligevel. Husmandsstedet blev passet "til punkt og prikke". Han tjente penge ved at køre mælk og ved daglejerarbejde på nabogårdene og hos maskinhandler Jørgen Danielsen Byrsted, der solgte og reparerede vindmøller, petroleumsmotorer og slåmaskiner. De gik også begge på høstarbejde, bl.a. på Abildgård.

Familien Olesen i Byrsted omkring 1912

Indtægterne suppleredes ved biavl i stor målestok. Et år solgte de over 3000 pund honning. Den første, kløverhonningen, blev solgt til Nibe apotek. Resten blev solgt rundt om på gårdene i en jumbe med en russerhest forspændt. Hesten blev kaldt russer, fordi den som så mange heste andre dengang var importeret fra Rusland. Der blev også lavet mjød, som de solgte. Da farfar fyldte 70 år den 20. januar 1940, var der følgende omtale i avisen:

"70 Aar. Paa Mandag fylder Hans Olesen i Byrsted 70 Aar. Fødselaren overtog allerede i 1894 sammen med sin hustru, som er død for nogle Aar siden, Huset, hvor han endnu bor. Olesens liv har ikke været en Dans paa Roser. De første mange Aar maatte han gaa ud som Daglejer, da den lille Jordlod ikke formaaede at give tilstrækkelig Indtægt. Men ved gensidig Nøjsomhed, flittige og stræbsomme, som de begge var, drev de den lille Lod op til noget ganske enestaaende i sin Art."

Kort tid efter at de havde overtaget husmandsstedet i 1894, var der én, der satte ild på, og ejendommen nedbrændte. Faster Andrea har fortalt herom i et brev:

"Far og Mor kom jo til Byrsted 1894 den 1. November. Den 7. November var der en som satte ild på det. Far kom lige ud i Kohuset, og fik Koen løs saa hun kunde rende ud, saa besvimede han. Vor Nabo, Anders Jørgensen var den første, som kom derop, han kunde jo se, at taget vilde skride sammen, han sprang ind, fik Far slæbt ud, han tog hele Kødet og Skindet af Fars ene Arm, saa kom der en med en Vogn og noget halm, saa kørte de Far til Nibe Sygehus, han var jo saa medtaget. Mor rendte med Søster Johanne under Armen i næsten ingenting. Far var jo paa Sygehuset saa længe. Mor og Søster Johanne var nede hos Peder Pindstrup, de havde jo en stor Gaard. Murene de stod jo, saa blev det jo rejst, men det var jo utæt. Far købte det i 1931 for 4000 kr., saa tilskrev han det til Søster Vira ..."

Faster Andrea har fortalt, at brandstifteren var husbe-styrerinde hos Hans Peter Olesens far, Niels Olesen, der boede i Brasted. Hun gjorde det for at hævne sig på Niels Olesen, som havde sagt hende op. Ved branden fik Hans Peter Olesen hånden ødelagt så den var "krøbl" resten af hans dage.

Aalborg Stiftstidende berettede 25. 10. 1894 om branden:

"Ildebrand i Byrsted: Natten mellem mandag og tirsdag omtrent kl. 3 er det af lejehusmand Hans Olsen beboede hus på Byrsted Hede totalt nedbrændt. Ilden opdagedes af Hans Olsen selv, der vækkedes af en stærk røg i sovekammeret. Han fik i en fart sin hustru og deres 5 uger gamle barn op af sengen. Men ilden alt en sådan magt, at konen og barnet i blottet linned skyndsomst måtte se at komme ud. Manden ilede nu ind i stalden for at redde kreaturerne, men besvimede her, ligesom han havde fået dyrene løs, og det var på et hængende hår, at han var indebrændt. Husmand Anders Jørgensen ilede da ind og bar på sine arme den besvimede, der alt var stærkt forbrændt, ud af stalden. Brandlidte, for hvem alt indbo og indhøstet sæd brændte, og som ikke har en smule assureret, mistede alt hvad han ejede og ligger tilmed nu på hospitalet af de stærke brandsår. Ilden formenes påsat."

For sin redningsdåd fik naboen, Anders Jørgensen, som hædersbevis et sølvkrus af politimesteren i Nibe. Kruset var i 1991 hos Anders Jørgensens sønnesøn, Elmer Jørgensen i Odder. På kruset står der følgende inskription:

"Anders Jørgensen fra Politiøvrigheden i Nibe for modig dåd brandnatten d. 23. Oktober 1894"

De havde 6 børn, hvoraf dog kun de 5 blev voksne. Johanne Marie, født 1894, blev gift med Christian Thomsen i Nibe, som var tillidsmand på beslagfabrikken og også en tid var i byrådet. Andrea Mathilde, født 1896, gift med Jens Peter Larsen, der døde kort efter, at de var blevet gift. Efter hans død ernærede Andrea sig som syerske. Hun boede i en lille lejlighed i Støvring, og rejste rundt og syede for folk over hele landet, men dog mest på gårdene i omegnen. Elvira, født 1903 i Byrsted, død 1989 i Ø. Hornum, overtog husmandsstedet og boede her med datteren Amanda. Hun solgte ejendommen til planteskolen Skovbo. Hans Peter Olesen, min far. Anders Olesen født 1908, død 1955, flyttede til Aalborg, hvor han arbejdede på havnen og under krigen på flyvepladsen. Amanda Olesen, født 1912, død 1913.

Afslutning

Det fattige udgangspunkt til trods klarede min far sig alligevel. Han ville egentligt være bager, men han manglede penge til læretiden. I stedet blev han først uldhandler, og senere var han manufakturhandler i Sønderup. Derefter blev han en tid manufakturhandler i Demstrup syd for Vi-

borg og til sidst indehaver af et depot for øl og sodavand her. Han arbejdede, til han var langt op i halvfjerdserne.

De fattige leveforhold under hans opvækst kom han også over uden mén, og han havde livet igennem et godt helbred og var næsten aldrig syg. Gennem hele livet fulgte han med stor interesse og glæde alle de tekniske og sociale fremskridt, som gjorde livet bedre for menigmand. Og mindedes han, som vel alle andre, ungdommen som en god tid, så ønskede han sig aldrig tilbage til de såkaldte gode gamle dage.